

Rapport

Vi erövrar demokratins varje dag

STUDIEFÖRBUNDEN

Innehåll

Slutsatser och förslag	4
1. Utmaningar för demokratin	5
2. Folkbildning för demokrati	6
3. Ett sekel av demokrati	9
4. Studieförbunden som mötesplats	11
5. Studieförbundens roll för föreningsdemokratin	13
6. Studieförbundens roll för den lokala partidemokratin	15
7. Avslutning och slutsatser	16

Vi erövrar demokratin varje dag

Studieförbunden, 2017

Studieförbundens material 2017:6

Text: Göran Hellmalm

Foto: iStockphoto (omslag), Ulf Isacson (s. 14),
Anna Molander (s. 7, s. 12, s. 17) och Mattias Rosdahl (s. 19).

Grafisk form: Petter Evertsén

www.studieforbunden.se

Slutsatser och förslag

Studieförbunden spelar en viktig roll i demokratin, såväl i går som i dag och i morgon. Med stundtals knappa resurser lyckas studieförbunden varje dag, i varje kommun, bedriva verksamheter som ökar Sveriges bildning, utjämnar utbildningsklyftor och gör fler delaktiga i samhällslivet och demokratin. Detta uppdrag kommer att vara fortsatt viktigt även framöver. Kanske viktigare än på länge, med tanke på de utmaningar samhället står inför med förändrad befolkningsstruktur och antidemokratiska krafter som växer. Studieförbundens viktiga roll för demokratin behöver synliggöras och ges tillräcklig finansiering för att kunna utvecklas.

Slutsatser:

- Studieförbunden erbjuder sammanhang där människor får komma till tals och tillsammans med andra bilda sig samt utveckla sina åsikter och demokratiska värderingar.
- Studieförbunden stärker föreningslivet och ger förutsättningar för föreningar att utvecklas som demokratiska organisationer.
- Studieförbunden är viktiga bildnings- och utbildningsarenor för de politiska partierna, inte minst lokalt.
- Studieförbundens aktiva roll i etableringen av nyanlända underlättar inträdet i det demokratiska samhället.
- Studieförbundens arbete med att få fler människor att bli digitalt delaktiga, ökar möjligheterna för fler att delta i samhällslivet.
- Studieförbunden stödjer människors aktiva demokratiska deltagande oavsett bostadsort, bakgrund, identitet eller socioekonomiska förutsättningar. Studieförbundens arbete med att utjämna bildningsklyftor ökar möjligheterna för fler att vara delaktiga i samhällslivet.

Förslag:

- Studieförbunden anser att folkbildningen inom de tio studieförbunden är så viktig för samhället och demokratin att de offentliga resurserna bör öka. Som ett första steg kräver Studieförbunden att de offentliga anslagen till studieförbunden höjs med 25 procent eller 435 miljoner kronor för att på det sättet återställa resurserna till 1992 års nivå. I ett nästa steg föreslår vi ett tillskott om en miljard kronor. Ett sådant tillskott behövs för att studieförbundens viktiga verksamhet ska kunna utvecklas långsiktigt.

1. Utmaningar för demokratin

Demokratin måste erövrats varje dag. När vi i Sverige snart har haft demokrati i 100 år är det lätt att ta demokratin för självklar. Men utvecklingen de senaste åren i Sverige och i andra länder visar på att demokratin måste värnas aktivt. Undersökningar som *World Values Survey* har under en följd av år noterat att människors tilltro till de demokratiska systemen minskar i många länder. Så även i Sverige.

Den moderna digitala kommunikationen öppnar helt nya möjligheter. Människor kan ta del av information på ett sätt som aldrig tidigare varit möjligt. Nätet gör det möjligt att kommunicera och knyta kontakter frikopplat från geografins begränsningar. Vi befinner oss ännu bara i början på hur den digitala tekniken kommer att påverka lärandet. Effekterna kommer med största sannolikhet att bli genomgripande.

Samtidigt som nätet skapar stora möjligheter flyttar också anti-demokratiska, rasistiska eller nazistiska organisationer och medier fram sina positioner i den digitala världen. Inte minst i nätets undervegetation sker aktiviteter och grupperingar av olika slag som går emot demokratins värden. Ett i praktiken oändligt utbud, kombinerat med algoritmer som selekterar, kan skapa filterbubblor där vi endast ser och möter sådant som stärker och bekräftar den egna världsbilden och de egna åsikterna.

Alla som följer debatter på nätet kan se hur anonyma angrepp, hat och hot används för att tysta den som framför en avvikande uppfattning. Debattklimatet präglas i allt högre grad av attack och konfrontation. Vi riskerar att få en debatt som domineras av dem som har den hårdaste huden i stället för de bästa argumenten.

I många av demokratierna i västvärlden utmanas systemen av populistiska krafter med en främlingsfientlig agenda och en misstro mot makthavare och elit. De populistiska krafterna har flera gemensamma drag. Fördomar drivna av rädsla, misstro och hat finns i kärnan, förakt för vetenskap och kunskap kombineras med attacker mot fria medier.

Samtidigt som detta sker försvagas flera av de bärande strukturerna i det demokratiska samhället. Dagspress och andra traditionella medier har stora problem med fallande utgivning och urholkad ekonomi. Antalet anställda journalister på medieredaktioner minskar och tidigare fristående tidningar slås samman. Det finns inga tecken på att denna nedgång är på väg att ta slut. De politiska partierna som har en nyckelroll i demokratin tappar också sedan många år medlemmar.

”In a world where most citizens fervently support democracy, where antisystem parties are marginal or nonexistent, and where major political forces respect the rules of the political game, democratic breakdown is extremely unlikely. It is no longer certain, however, that this is the world we live in.”¹

Roberto
Stefan Foa

Yascha Mounk

1. Ur artikeln "The danger and deconsolidation" av Roberto Stefan Foa & Yascha Mounk, 2016.

2. Folkbildning för demokrati

”Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.”²

Studieförbundens främsta verktyg för att möta den oroväckande utveckling som beskrivs i föregående kapitel, är folkbildningens demokratisyn. Folkbildningens demokratisyn utgår från alla människors lika värde, där alla ska ha samma rättigheter. För folkbildningen är demokrati något mer än att rösta om vem som ska bestämma och en metod och ordning för att fatta beslut. Demokratin handlar inte minst om hur människor skaffar sig kunskap och om hur de samtalar med varandra om samhällets utveckling. Ingen demokrati kan fungera utan delaktiga medborgare.

Demokratin har alltför länge tagits som självklar. Att vi människor fungerar som demokratiska individer är dock inte medfött utan något som kräver träning. Sådana enkla, men inte alltid självklara förhållningssätt, som att lyssna utan att avbryta, vänta på sin tur och först då tala. Att låta nästa person komma till tals även om den har motsatt uppfattning och låta alla som vill uttrycka sina åsikter göra det utifrån samma förutsättningar. Att först när det är gjort gå till beslut. Och då fatta beslut där allas röst har samma vikt.

Detta är fundament i demokratin. Och väldigt onaturligt egentligen. En grupp med barn beter sig inte så spontant. Allt detta är svårt och tar tid att lära sig. Annars kommer ofrånkomligen den som har starkast röst eller störst muskler att ta över.

Studieförbundens väg till en bättre demokrati heter bildning, kunskap, mänskliga möten och samtal. Vi behöver vårda, utveckla och stärka organisationerna i samhället. Bildningsperspektivet är ett motgift mot populismens faktaresistens. Här har de tio studieförbunden en nyckelfunktion.

Kritiskt tänkande och debatt är demokratins livsluft. Men diskussionen och kritiken måste vara grundad i kunskap. Åsikter som inte bottnar i en förståelse av hur samhället verkligen ser ut utan relaterar till fördomar eller rädsla är ytliga och kan rentav vara farliga. Därför är lärandet och kunskapen nödvändiga basplattor för en kritisk demokratisk debatt. Studieförbunden, med sin starka lokala förankring i föreningsliv och civilsamhälle, är en arena för underbyggt kritiskt tänkande i en tid då det kritiska tänkandet är hotat av anonyma attacker, hat och *fake news*.

Varje år deltar mer än 600 000 personer i studiecirklar. Här sker ett aktivt lärande i stor skala som ger ökade kunskaper och på det sättet större möjligheter att uttrycka sin åsikt och påverka. Men centralt är också hur lärandet sker i en studiecirkel.

2. Statens mål för statsbidraget folkbildningen i prop. 2013/14:172 *Allas kunskap – allas bildning*.

Deltagarna i en studiecirkel bestämmer själva vad de vill lära sig. De kan själva välja vilken studiecirkel de deltar i och vara med och bestämma över vilka frågor som ska tas upp. Att ha inflytande över det egna lärandet ger helt andra demokratiska möjligheter än att följa centrala upplägg. Lärandet i folkbildningen sker genom ett samtal i ögonhöjd. Människors egna tankar, upplevelser och erfarenheter blir en del av det material som lärandet utgår ifrån. Detta perspektiv är i grunden demokratiskt, genom att alla människor har samma rättigheter och är värda att bli lyssnade på.

Den lilla gruppen har sannolikt spelat en betydelsefull roll i alla tider för utbyte av erfarenheter och kunskaper. Konstnärer, författare, filosofer och många andra har kortare eller längre tid sökt vägledning och inspiration i vänners lag. I läseriets dramatiska historia med förbud och förföljelse var likasinnade i närsamhället en stimulans och ett stöd. Den lilla gruppen är en viktig livsform. Där är det lättare att komma till tals, att nyansera och förstå. Den kan därför också vara god grogrund för demokratin.³

Demokratin kan heller inte fungera utan organisering. De politiska partierna har en central funktion i att samla människor och utveckla ideologi, uppfattningar i sakfrågor och komma fram till ett gemensamt agerande i de beslutande församlingarna. Alla partier använder studier som ett verktyg för att stärka

ABF

I Järva i Rinkeby Folkets Hus har ABF Stockholm arrangerat Demokratiforum Järva – en mötesplats för diskussioner om det som de boende i Järva tycker är viktigt. Bland annat har det förts en politisk debatt om vilka insatser mot våld som behövs och samtal om makt och organisering inför valet 2018.

ARBETARNAS BILDNINGSFÖRBUND

3. Vestlund Gösta, *Folkuppfostran, folkupplysning, folkbildning*, s. 97

Studieförbundet Vuxenskolan

I Åre och Jämtland finns SPRINT-projektet, som står för språk och introduktion. Projektet engagerar många asylsökande och volontärer. Studieförbundet Vuxenskolan är huvudman och samarbetar med Röda Korset Västjämtland.

sin gemensamma kärna av åsikter och ideologi. Om de aktiva står stadigt på en gemensam värdegrund kan partiet få ett större genomslag och bli tydligare. Därför arbetar flera studieförbund nära de politiska partierna.

Demokratin bygger även på att grupper av likasinnade eller som delar gemensamma erfarenheter kan träffas och gemensamt forma sina åsikter. Studieförbunden är starkt värderingsdrivna och sammansluter organisationer och föreningar för snart sagt alla olika typer av grupperingar och utgör därför en utmärkt grogrund för ett aktivt deltagande i samhällslivet av en mångfald av människor. I studieförbunden kan människor lära sig mer och utveckla sina åsikter baserat på en vald gemenskap.

Det är därför viktigt att lyfta fram den mångfald av organisationer, rörelser och föreningar som finns i civilsamhället och deras betydelse för demokratin. Organisationerna fångar upp och bär fram röster som stärker det gemensamma samtalet. Studieförbunden fungerar som nav för hundratals stora och små organisationer av alla slag, från kyrkor och samfund med tusenåriga traditioner till nätverk som nyss startat på Facebook. Organisationer som är politiskt obundna eller ingår som en bärande del av den politiska organisationen. Genom studieförbunden kan civilsamhället organisera studier och stärka sina medlemsorganisationer.

En del av demokratin är att alla ska kunna känna att samhället finns också för dem. Urbaniseringsvågen fortsätter. De större städerna och högskoleorterna växer snabbt och drar till sig unga som utbildar sig och bildar familj. Många myndigheter och företag digitaliserar sin verksamhet. För att minska kostnaderna kombineras detta i flertalet fall med att antalet kontor och serviceställen minskas. På mindre orter och på landsbygden växer ofta känslan av att tillgången på service försämras. Människor upplever att samhället drar sig tillbaka. Det skapar en känsla av att lämnas efter. För studieförbunden är det viktigt att finnas närvarande i hela landet för att människor ska få tillgång till bildning oavsett var de bor. Studieförbunden finns för hela Sverige och bedriver därför verksamhet i alla landets kommuner, även på orter där det offentliga inte längre har verksamhet och banken stängt kontoret.

Ett stort antal människor har de senaste åren sökt sig till Sverige för att finna en fristad och en framtid. Flyktingarna kommer i princip bara från länder som inte är demokratiska. För att de nyanlända på ett bra sätt ska komma in i samhället och bli en del av vår demokrati är det viktigt att de får möjligheter till studier och möter människor i civilsamhällets organisationer. Studieförbunden har byggt upp en omfattande verksamhet med fokus på svenska språket och samhället. Den verksamheten nådde 80 000 asylsökande i 273 kommuner under 2016. Etableringen av nyanlända är mer än arbete och bostad. Myndigheterna kommer inte att klara uppgiften att inkludera nyanlända i demokratin på egen hand utan behöver studieförbundens och andra organisationers verksamhet för att skapa delaktighet och hållbarhet på djupet.

3. Ett sekel av demokrati

Allt sedan folkbildningens framväxt kring förra sekelskiftet har staten i varierande grad gett stöd till den folkliga bildningen. Skälen till statens stöd har varierat under årens lopp, men en återkommande tanke har varit att ett stöd till folkets självorganisering och folkliga bildning stärker demokratin. Detta genom att medborgare i folkbildning och folkrörelser höjer sin bildningsnivå samt lär sig demokratiska arbetsformer. Folkbildningsnestorn Gösta Vestlund förklarar det i sin folkbildningshistoriska bok *Folkuppfostran, folkupplysning, folkbildning* så här:

Folkrörelserna skapade nya umgängesformer. Den stora geografiska rörligheten förstärkte behovet av mötesplatser. Dessutom förändrades samhällena genom ut- eller inflyttningen. Nya samhällen växte upp vid järnvägsstationer eller företag. För många erbjöd bönhuset, ordenshuset eller Folkets hus den gemenskap och trygghet som man tvingats lämna i hembyn eller i småstadskvarteret. I dessa nya gemenskaper fick man nya vänner, ofta en äktenskapspartner, information – som man förr ofta fått på kyrkvallen – underhållning och mycket mer.

Här upplevde man också demokratins arbetsformer. Man hade yttrandefrihet och rätt att rösta i decennier innan det med få undantag blev möjligt ute i samhället! Och detta gällde både män och kvinnor! Man fick träna demokratins olika funktioner; leda sammanträden, skriva protokoll, tala och respektera andras åsikter och mötesbesluten.⁴

Det sistnämnda stycket är viktigt för att förstå hur folkrörelserna lyckades få stor betydelse för framväxten av den allmänna demokratin. Genom att i folkrörelsen och folkbildningen träna sig i demokratiska arbetsmetoder blev det också lättare att ta sin plats i de formella demokratiska sammanhangen när så blev möjligt. När företrädare för grupper i samhället som traditionellt inte haft tillgång till beslutande församlingar väl fick ta plats i kommunfullmäktige och riksdag, var de redan förberedda för detta genom sitt engagemang i folkrörelserna. En reflektion är att den självorganiserade folkrörelsebaserade bildningsverksamheten även kan ha bidragit till den konsensuskultur som präglar politiken i Sverige mer än i många andra länder. Så sent som under den senare hälften av 1900-talet beskrev statsminister Olof Palme Sverige som en studiecirkeldemokrati.

4. Vestlund, s. 60.

Studiecirkeln som bildningsbas och arena för framväxten av demokratisk medvetenhet och engagemang omhuldas av fler än Olof Palme. Såväl folkbildare själva som staten har under hela 1900-talet sett betydelsen av det demokratiska utbyte som sker i en studiecirkel. Demokratiutredningen från år 2000 framhöll såväl studiecirkeln historiska betydelse som framtida relevans för demokratin.

Med hänsyn till studiecirkelverksamhetens flexibilitet, pluralism och anpassningsförmåga framstår det som en historiens lyckträff eller ironi att ett system med så starka band till framväxten av det samhälle vi antas lämna framstår som svaret på ett postmodernt samhälles utmaningar.⁵

Ibn Rushd

I Västra Götaland planerar Ibn Rushd projektet "In i Politiken" som ska pågå fram till valet 2018. Projektet riktar sig till gymnasieungdomar i segregerade områden runt Göteborg där diskussionscirklar, besök hos ungdomsförbund och faktabaserade studiecirklar planeras tillsammans med initiativet "Ängred är Härl!". Under valperioden bjuder Ibn Rushd på mat och ger information om valet och partierna på flera språk.

IBN RUSHD
STUDIEFÖRBUND

Sedan staten började ge stöd till den organiserade folkbildningen i början på 1900-talet har grundprincipen varit att staten ska hålla armlängds avstånd till studieförbundens verksamhet och inte styra över vilka verksamheter som prioriteras eller hur de bedrivs. Dock är statens vilja uttryckt i fyra syften med att ge statsbidrag till folkbildningen. De fyra syftena förklarar varför staten ger ekonomiskt stöd till den fria och frivilliga folkbildningen. Syftena är av intresse i diskussionen om studieförbunden och demokratin, eftersom studieförbunden förhåller sig till dem när de prioriterar verksamheter och målgrupper.

- Stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin.

- Bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen.

- Bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja utbildnings- och bildningsnivån i samhället.

- Bidra till att bredda intresset för och delaktigheten i kulturlivet.

Folkbildningen som politikområde har präglats av politisk konsensus angående folkbildningens värde. Stödet till folkbildningen har setts som ett stärkande av demokratin vilket även återspeglas i det första av de fyra syftena med statens stöd till folkbildningen, nämligen att stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin.⁶

5. SOU 2000:1, *En uthållig demokrati – politik för folkstyrelse på 2000-talet*.

6. Folkbildningspropositionen prop. 2013/14:172, *Allas kunskap – allas bildning*.

4. Studieförbunden som mötesplats

Studieförbunden är en viktig mötesplats, för att människor ska utvecklas och bli delaktiga i samhället. Genom studieförbundens verksamheter kan människor utöva sina intressen tillsammans med likasinnade och forma sina åsikter. Studieförbunden bedriver verksamheter i alla Sveriges 290 kommuner. På vissa orter kan ett studieförbund vara den enda aktören som erbjuder möjlighet till organiserad bildning, genom föreläsningar, studiecirklar och kulturarrangemang. Studieförbunden får då även rollen som mötesplats dit människor är välkomna oavsett bakgrund och förutsättningar och får möjlighet att forma och uttrycka sin åsikt.

Studieförbundens mötesplatser erbjuder även plats åt individer och grupper som annars har svårt att ta plats och höras i samhällsdebatten. Hos studieförbunden får de forma och uttrycka sina åsikter – göra sina röster hörda. Det kan gälla somaliska kvinnor i förorten, unga med social fobi, personer med funktionsnedsättning eller nyanlända med bristande kunskaper i svenska språket. Genom att delta i studieförbundens verksamheter övar sig många, som inte är vana att prata och hävda sin åsikt, sig i att göra just det. Studiecirkeln som form inbjuder till detta, eftersom den bygger på att alla är delaktiga och gemensamt söker sig till kunskap.

De olika studieförbunden verkar på många olika sätt för att få grupper i samhället som inte deltar i demokratin att se sig själva som del av demokratin. Inför de allmänna valen bedriver vissa studieförbund t. ex. verksamheter i socioekonomiskt utsatta förorter för att alla invånare ska känna till sina demokratiska rättigheter och utnyttja sin rösträtt i allmänna val.

Utgångspunkten för studieförbundens arbete med demokrati är att individen genom bildning ökar sitt intresse och sin förmåga att delta i samhällsbygget. Bildningsresan blir i sig en demokratisk aktivitet. Genom bildade medborgare stärks demokratin, oavsett hur var och en väljer att kanalisera sitt engagemang. De folkbildningsmässiga tankarna om att med bildningen som grund forma demokratin påverkade i hög grad även reformerna av det formella skolsystemet under 1900-talet.

Det blir icke skolans uppgift att göra lärjungen till frihandlare eller protektionist, till vänsterman eller högerman, men det är skolans uppgift att göra honom till en bildad vänsterman eller bildad högerman.⁷

NBV

I Karlshamn arbetar NBV tillsammans med Resurs i Blekinge med projektet "Nätverk för systerskap". Denna kvinnoseparatistiska grupp fokuserar på att skapa samhörighet och självständiga individer i ett samhälle vars strukturer inte alltid spelar till icke-mäns fördel. Deltagarna får också lära sig vilka möjligheter, rättigheter och skyldigheter som finns i Sverige. Jämställdhetsarbetet inom NBV speglas i många verksamheter, vilket i sin tur syftar till att stärka demokratin.

7. Larsson, Hans *Om bildning och självstudier*, 1908.

Folkuniversitetet

I Helsingborg pågår ett projekt som alla studieförbunden är med i. Det heter Tillsammans och handlar om demokrati. Med Tillsammans vill studieförbunden kraftsamla i frågor om demokrati, mänskliga rättigheter och integration, påvisa folkbildningens betydelse som aktör i det civila samhället, skapa förutsättningar för studieförbundens långsiktiga verksamhetsutveckling och gynna demokratin och stadens invånare.

Som nämndes i inledningen medför digitaliseringen av samhället ökade möjligheter för fler människor att få tillgång till information. Digitaliseringen innebär även att fler får tillgång till kommunikationskanaler för att uttrycka sig och sina åsikter. Dock har digitaliseringen även skapat klyftor mellan dem som är digitalt delaktiga och dem som inte är det. Studieförbunden arbetar därför med att möjliggöra för fler människor i Sverige att vilja och våga vara digitalt delaktiga.

Folkbildningens medborgarbildande möjligheter står (då) i fokus, och inte sällan dess möjligheter att på ett eller annat sätt bidra till att forma en aktiv, gärna ifrågasättande medborgare som strävar efter att förändra både sig själv och samhället.⁸

8. von Essen, Johan och Sundgren, Gunnar, *En mosaik av mening*, 2012, s. 52.

5. Studieförbundens roll för föreningsdemokratin

En kärleksfullt raljant beskrivning av det svenska kynnet är att om fler än två svenskar befinner sig i ett rum så bildar de en förening. Även om det må vara lite överdrivet så finns det ett korn av sanning i den beskrivningen. Svenskarnas ideella engagemang är stort och stabilt över tid. Även om formerna för engagemanget har varierat över tid, så är omfattningen fortsatt stor.

Av befolkningsstudien 2014 framgår att 53 procent av den vuxna befolkningen hade arbetat frivilligt vid något tillfälle under 2014. Enligt rapporten är omfattningen av det frivilliga arbetet i Sverige exceptionellt stabilt under den dryga tjugoårsperiod som befolkningsstudier har genomförts. Enligt befolkningsstudien finns det inte något empiriskt stöd för uppfattningen att det ideella arbetet skall minska i omfattning över tid. Den totala omfattningen på engagemanget är stabilt oavsett samhällsförändringar, samtidigt som det sker förändringar i engagemanget.⁹

Formerna för ideellt engagemang har förändrats under senare decennier. Möjligheterna för en individ att nå ut med sitt budskap och kommunicera med många samtidigt, har gjort det lättare att uppbåda stort engagemang även för enstaka frågor. För hundra år sedan krävdes en mer traditionell organisering av likasinnade (i föreningar, politiska partier, fackliga organisationer, studiecirkel o.s.v.) för att enskilda individer skulle kunna mobiliseras och kunna påverka samhället. I dag kan ett upprop i sociala medier på kort tid nå många människor som ställer sig bakom en sakfråga och är villiga att ge såväl tid som pengar för att få inflytande över hur samhället hanterar sakfrågan. Mobiliseringen av människor och spridningen av budskap går i dag oerhört mycket snabbare än för hundra år sedan. En viktig skillnad är också att det traditionellt organiserade engagemanget var mer stabilt över tid, vilket gjorde det lättare för föreningar och organisationer att på lång sikt få stort inflytande över samhället. Mycket av dagens ideella engagemang kanaliseras snarare i mer eller mindre lösa nätverk, där nätverken i sig inte har något särskilt värde när sakfrågan är överspelad.

Rörelseorganisationerna som var arbetskraftsintensiva till sin natur kunde inte existera utan dessa aktiva medlemmar och därför var de som grupp på något sätt oersättliga. Med hjälp av den moderna teknologin kan ett litet antal personer numera enkelt nå till många

Sensus

I maj 2017 anordnade Sensus studieförbund en utbildning om folkbildning, demokrati och mänskliga rättigheter för syriska föreningar i södra Sverige. Studieförbunden har en viktig roll när det gäller att öka människors kunskap om mänskliga rättigheter, stärka demokratin i samhället och underlätta integration för de som är nya i Sverige.

sensus

9. SOU 2016:13, *Palett för ett starkt civilsamhälle*, s. 93.

Kulturens

I Västerås arrangerar Kulturens en utbildning, där Nätaktivisterna jobbar för att utbilda personer i olika organisationer i hur rasistiska strukturer fungerar och ge kunskap om yttrandefrihet och källkritik. Genom interaktiva övningar och workshops lär sig deltagarna att känna sig trygga i sina värderingar och jobba för ett öppet och demokratiskt nät.

KULTURENS

personer som befinner sig på distans utan att behöva person som länkar i överföringen.¹⁰

I arbetsintensiva organisationer måste man arbeta med att mobilisera, leda, samordna, omvandla, bilda, uppfostra – eller om man så vill indoktrinerar eller frigöra – det mänskliga materialet som utgör organisationens huvudsakliga resurs. [...] I de klassiska folkrörelserna var studiecirkel en del av denna verksamhet.¹¹

Att formerna för människors ideella engagemang har förändrats innebär naturligtvis utmaningar för studieförbunden, som organisatoriskt är uppbyggda enligt en traditionell folkrörelsemodell. Studieförbunden har dock i många fall lyckats att fånga upp och inkludera nya och mera lösligt organiserade nätverk i sina verksamheter.

Studieförbunden beskrivs ibland som en infrastruktur för ideellt engagemang. En övervägande del av Sveriges föreningar och ideella organisationer har på något sätt en koppling till ett studieförbund antingen genom samarbetsavtal eller samarbeten i sakfrågor. Studieförbunden utgör ett organisatoriskt stöd för att föreningar ska kunna bedriva sin verksamhet i hela landet, såväl i glesbygd som i städernas förorter. Genom studieförbunden kan även små föreningar med begränsade resurser förkovra sig i hur man bygger upp och driver en demokratiskt präglad organisation.

Jag har konstaterat att folkbildningen på orten relateras till en samhällelig sfär av funktioner och uppgifter, bland annat genom att verka för de äldres folkhälsa, arbetslivsutveckling och demokratiskolning för unga som spelar i band.¹²

10. Wijkström Filip, *Civilsamhället i samhällskontraktet*, s. 43.

11. Ibid, s. 47

12. von Essen Johan, Sundgren Gunnar, *En mosaik av mening*, s. 214

6. Studieförbundens roll för den lokala partidemokratin

Några av studieförbunden har politiska partier som medlems-, samarbets- eller grundarorganisationer.¹³ Hur samarbetet mellan studieförbunden och de politiska partierna utformas i praktiken varierar. I vissa fall fungerar studieförbundet som medarrangör till partipolitiska arrangemang, ibland arrangerar studieförbundet självt debatter och arrangemang som är av särskilt intresse för vissa partier, och ibland fungerar studieförbundet som en utbildningsavdelning för partiet.

På lokal nivå har studieförbunden ofta stor betydelse för de lokala partiföreningarnas möjligheter att erbjuda utbildning för sina medlemmar. Lokala partiföreningar har oftast inte själva resurser att ta fram studiematerial och organisera utbildningar för sina medlemmar, men kan få stöd av studieförbundet med detta. Det kan t.ex. gälla utbildningar i föreningsformalia, mötesteknik, politisk ideologi eller bredare utbildningar av kandidater till förtroendeuppdrag. Men det kan också handla om att ge stöd till en lokalförening som vill anordna lokala debatter eller medborgardialoger.

Studieförbunden har under 1900-talet haft stor betydelse för utbildning och bildning av politiker lokalt och nationellt. Innan det formella utbildningssystemet genomgick en kraftig expansion på 60- och 70-talen var det endast begränsade delar av befolkningen som hade tillträde till högre utbildning. Som nämnts tidigare har Sverige kategoriserats som en studiecirkeldemokrati och till viss del återspeglas detta ännu i dag i utbildningsbakgrunden hos förtroendevalda. Att ha utbildningsbakgrund från särskilda universitetet eller elitskolor verkar ha mindre betydelse för att erhålla politiska uppdrag i Sverige än i många andra länder. Folkbildning, fackliga utbildningar och arbetsplatsförlagt lärande har setts som fullgod bildningsbakgrund för politiska ämbeten.

Universitets- och högskolestudier har inte varit någon nödvändig väg att gå för att få tillträde till den politiska makten i Sverige.

Även om andelen högutbildade är större än genomsnittet bland befolkningen, så är högre utbildning av relativt begränsad betydelse för rekrytering av politiska eliter i jämförelse med andra maktfält i samhället (näringslivet, förvaltningen och kultursektorn). Det parti som haft flest mandat i riksdagen – socialdemokraterna – är t.ex. samtidigt det parti som har lägst andel med högre utbildning bland sina ledamöter. Flera framträdande ministrar under efterkrigstiden har saknat högre utbildning. I dessa fall har andra bildningsvägar varit avgörande för skolningen.¹⁴

Studiefrämjandet

I Botkyrka praktiserar tjugo ungdomar i demokrati, ledarskap och hållbarhet genom att odla. Ungdomarna arbetar gruppvis i olika delar av trädgården. Grepar höjs och sänks, röster och skrätt blandas med peppande instruktioner från kursledarna. Med studiecirkeln och folkbildningens värderingar som grund varvas samtal och lärande om demokrati, hållbarhet och ledarskap med organisk odling på plats. Målgruppen är ungdomar som får en möjlighet att ta plats och stärka sin position i samhället.

13. ABF: Socialdemokraterna och Vänsterpartiet, Studieförbunden Vuxenskolan: Liberalerna, Centerpartiet, Miljöpartiet och Kristdemokraterna, Medborgarskolan: Moderaterna samt Sensus: Feministiskt initiativ.

14. Fridolfsson, Nordvall, *Bildningsvägar till makten*, s.2.

7. Avslutning och slutsatser

Bilda

I Kramfors håller Sofia Mirjamsdotter, journalist, ledarskribent, bloggare och föreläsare med sociala medier som specialitet, ett föredrag där hon talar om näthat, faktaresistens och demokratihot. Hon tar upp frågor som; hur har sociala medier förändrat det offentliga samtalet och vår privata kommunikation? Vilka konsekvenser får det för demokratin? Föredraget är en del i "Kulturkalas", ett endagsarrangemang där studieförbunden i Kramfors firar kommunens 70-årsjubileum.

Som konstaterats i tidigare stycken har studieförbunden haft stor betydelse för framväxten av den moderna demokratin under 1900-talet. I dag är denna demokrati som beskrivs i inledningen, till vissa delar hotad på samma sätt som den varit flera gånger under det gångna seklet. Sverige av i dag ser inte ut som Sverige för 100 år sedan. Det gör inte heller studieförbunden. Men något som löpt som en röd tråd från studieförbunden då till studieförbunden i dag är övertygelsen om vikten av att enskilda individer är delaktiga i upprätthållande och utveckling av demokratin, oavsett vilka individerna är eller var de kommer ifrån. För 100 år sedan verkade studieförbunden för att göra det möjligt för medborgare som inte hade tillträde till det formella skolväsendet att bilda sig och forma sina åsikter. I dag står studieförbunden inför samma utmaning, inte minst vad gäller de nyanlända som ska forma sig en framtid i Sverige.

Vi tror att studieförbunden spelar en viktig roll i demokratin, såväl i går som i dag och i morgon. Med stundtals knappa resurser lyckas studieförbunden varje dag, i varje kommun bedriva verksamheter som ökar Sveriges bildning, utjämnar utbildningsklyftor och gör fler delaktiga i samhällslivet. Detta uppdrag kommer att vara fortsatt viktigt. Kanske viktigare än på länge, med tanke på de utmaningar samhället står inför med förändrad befolkningsstruktur och antidemokratiska krafter som växer.

Folkbildningsarbetet är ett barn av folkrörelserna. Dessa är enligt vissa experter i sin tur barn av industrisamhället och nu anses det samhällets dagar vara räknade. Traktorn och skördetröskan avfolkade jordbruket. Nu har roboten och datorn börjat samma procedur med industrin. Produktionen består, men arbetaren går. En del frågar sig då om inte folkrörelserna kommer att gå samtidigt. Och kanske folkbildningsverksamheten med dem. Ingen har svaret. Det beror kanske på vilket samhälle som uppenbarar sig. Gissningarna är många. [...] Hur blir folkbildningsverksamhetens framtid? Kommer dess egen ideologi med inriktning på aktning för människans värde och förmåga att spela en större roll? Ingen vet. Men den långa utvecklingen uttryckt i orden folkuppfostran, folkupplysning och folkbildning har kanske en särskild inneboende kraft – som i tidigare epoker – också för nya samhällen.¹⁵

För att studieförbunden ska kunna fortsätta sitt arbete med att stärka och utveckla demokratin krävs långsiktighet i samverkan

15. Vestlund, s. 247.

med kommuner, staten och civilsamhället. Detta för att studieförbunden ska kunna bygga upp såväl organisatoriska som ekonomiska förutsättningar att bedriva verksamhet.

Den ökande graden av projektfinansiering och tidsbegränsade stöd riktade till olika ändamål är tacksamma bidrag, men som ibland försvårar möjligheterna för studieförbunden att ha en organisatorisk, personell och pedagogisk beredskap för att arbeta brett och långsiktigt samt anpassa metoderna till olika målgrupper. Därför är det viktigt med en stabil grundfinansiering för studieförbundens verksamhet.

Nedan visas en tabell över hur anslagen till studieförbunden har försämrats från 1992 till 2017. För att säkerställa att studieförbunden har möjlighet att utveckla sin demokratistärkande verksamhet föreslås att det anslaget ska räknas upp till motsvarande 1992 års nivå.

Tabell 1. Utvecklingen av de offentliga anslagen

Staten	+8 %	Utvecklingen av de offentliga anslagen till studieförbunden sedan 1992 i fasta priser enligt Folkbildningsrådet. Under samma tid ökade samhällets resurser. BNP, storleken på svensk ekonomi, med 65 procent.
Landsting/regioner	-37 %	
Kommuner	-64 %	
Totalt	-20 %	

Medborgarskolan

I Karlstad har Medborgarskolan stöttat en grupp engagerade personer – med en Facebookgrupp i ryggen på ca 7 000 personer – att starta en förening för att bemöta kommunens planer på att privatisera ett välanvänt och uppskattat naturområde. Medborgarskolans stöd har bestått i att hjälpa till med de organisatoriska bitarna i att forma föreningen, att prioritera bland frågor, bistå med lokaler för styrelsemöten och arbetsgrupper. Föreningen arbetar med medborgardialog, politisk debatt, dialog med politiker och kommuntjänstemän och kampanjer.

Studieförbunden ser att ett återställande av anslagen till studieförbunden motsvarande 1992-års nivå skulle ge ökade förutsättningar för studieförbunden att långsiktigt fortsätta spela en viktig roll i försvaret av demokratin.

Slutsatser:

- Studieförbunden erbjuder sammanhang där människor får komma till tals och tillsammans med andra bilda sig samt utveckla sina åsikter och demokratiska värderingar.
- Studieförbunden stärker föreningslivet och ger förutsättningar för föreningar att utvecklas som demokratiska organisationer.
- Studieförbunden är viktiga bildnings- och utbildningsarenor för de politiska partierna, inte minst lokalt.
- Studieförbundens aktiva roll i etableringen av nyanlända underlättar inträdet i det demokratiska samhället.
- Studieförbundens arbete med att få fler människor att bli digitalt delaktiga, ökar möjligheterna för flera att delta i samhällslivet.
- Studieförbunden stödjer människors aktiva demokratiska deltagande oavsett bostadsort, bakgrund, identitet eller socioekonomisk förutsättning. Studieförbundens arbete med att utjämna bildningsklyftor ökar möjligheterna för fler att vara delaktiga i samhällslivet.

Förslag:

- Studieförbunden anser att folkbildningen inom studieförbunden är så viktig för samhället och demokratin att de offentliga resurserna bör öka. Som ett första steg kräver Studieförbunden att de offentliga anslagen till studieförbunden höjs med 25 procent eller 435 miljoner kronor för att på det sättet återställa resurserna till 1992 års nivå. I ett nästa steg föreslår vi ett tillskott om en miljard kronor. Ett sådant tillskott behövs för att studieförbundens viktiga verksamhet ska kunna utvecklas långsiktigt.

